

26° 205

54

7.

BIBLIOTECA
DE LA
UNIVERSIDAD
Y PROVINCIA
DE
ZARAGOZA

Nº 205

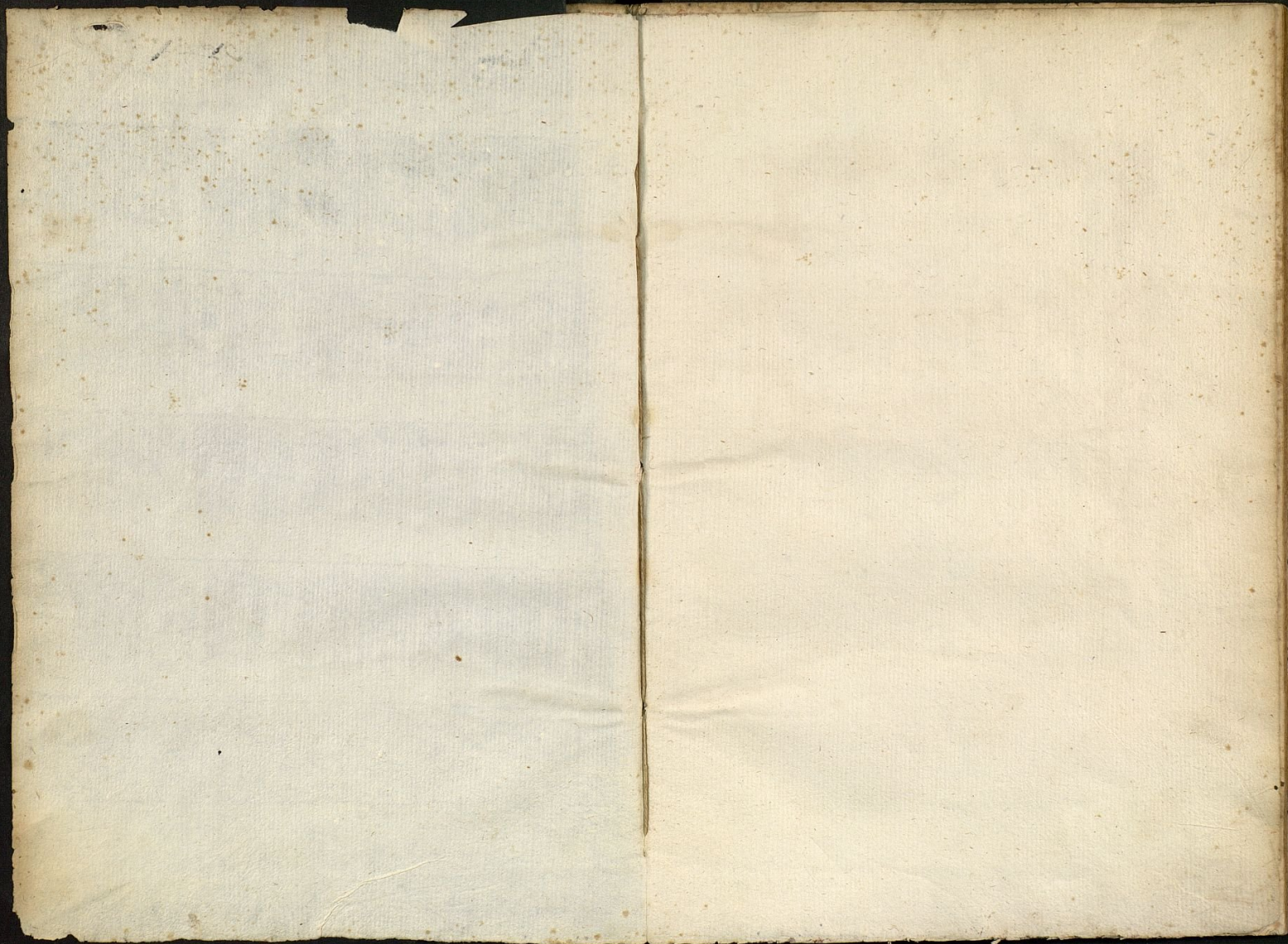
Est. 9 Tab 4

9

~~XX~~

H-11-54

9710

Donacion hecha á la Biblio-
teca de la Universidad Lite-
raria de Zaragoza, por el Ilmo.
Sr. Obispo de Palencia el Doc-
tor y Catedrático D. Juan
Francisco Martinez en 1828.

14208

ROBERTI BRI-

TANNI DE OPTIMO STATV
REIPVBLICAE LIBER.

*Huic adiuncta est versibus scripta Gul. Langei
Bellaj Comitis, ac Legati Regij deploratio.*

PARISIIS,

Ex officina Christiani wecheli, sub scuto Basiliensi,
in vico Iacobaeo: & sub Pegaso, in vico
Bellouacensi. M. D. XLIII.

Es de la Compañía de Jesus de Zaragoza

Ioanni Bellaio Car-

DINALI AMPLISSIMO RO-
BERTVS BRITAN-
NVS S. D.

ST hoc in more, atque instituto eorum,
qui aliquid edūt, vt viros magnos sibi de-
ligant, et eos maxime, qui partim naturā,
partim studio, & doctrinā ad literarum
amorem incenduntur. Itaq; cum mihi esset notus amor
tuus erga literas singularis, cuiq; aptius ab his cogno-
scere ipsi, qui experti esset, feci vt ex nostris quotidia-
nis & ludicris exercitationibus aliquid tibi extaret: non
herde, quod id tibi magnū visum iri putarem: sed quod
me tantisper officio fungi debito, & honesto arbitra-
rer, si tuæ virtuti ab omnibus debitum iam pridem, à
multis iam expletum, à me verò præcipue optatū mu-
nus persoluerem. Quis enim est qui de te non aut scri-
psit, aut legit? quis non ad caelum verbis extulit illam
tuam eruditionem, virtutem, ingenium, probitatem?
Quod quò faceret lubentius, non virtute solū, sed ge-
nere mouebantur. Fuisti enim continuò tu his fultus
maioribus, & his propinquorū commendatus virtuti-
bus, vt cum magnū per eos ad te, tum non minus per te
ad eos honoris lumen redundaret. Sed alios omittam:
de G. Langeo fratre tuo homine clarissimo & gene-
rosissimo dicam. Hic vir fuit vnus, qui dum viueret,

non solum bellicis rebus, & laudibus excelluit, verum
etiam urbanis. Inducunt legationes, quibus publice est
functus cum ad Germanos, tum ceteras nationes for-
tissimas, & potentissimas. Turinum vero quo consi-
lio, qua prudentia tenuit & rexit; In quo ut Regis
beneficio adiuuaretur, ut erat necesse, virtus certe ipsa
magnitudine quadam, & robore nobilissimas mentes ad
talis, tantaeque praefectura largitione pervincebat. Fuit
ille diuinitus datus vniuersae Galliae, qui non solum il-
lius libertate armis & fortitudine defenderet, verum
etiam praclarissimis ingenij monumentis illius laudem
ad nominis immortalitatem, perpetuamque famam pro-
pagaret. Quid enim illius scriptis ornatus, quid vber-
rius vel rerum varietate, vel orationis copia? Quod
si ille, quod instituerat, perficere potuisset, ut rerum
Gallicarum historiam contexeret, quantum tandem
fuisset illud vel ad nomen, decusque vniuersae Galliae,
vel huius gentis ingeniorum praestantiam, cum regni
potentissimi res gesta a summo & duce & viro po-
steritati consecrarentur: qui non in libellis, neque his
praecipis, quae de virtute militari scribunt omnes, sed
usu, & experientia virtutis bellicae vim, & scientiam
didicisset. Quid enim maius, quam posse ducem illa di-
cere, Vidi urbem armis cinctam, & madentes cruore
gladios: vidi ipsam arcem procumbentem, victam cu-
niculis, quam nec ter mille anni domuerant: nec ducum
superiorum virtus attriuerat: ut ille apud Vergilium
Aeneas, Quaeque ipse miserrima vidi, Et quorum
pars magna fuit. Quem possumus nos veriore scripto-
rem,

rem, & rerum gestarum narratorem aut cogitare aut
dicere? Sed illius viri memoriam omnis excipiet po-
steritas. Te vero habemus adhuc, cuius virtute &
gravitate frui licet, qui quando eris incolumis, tan-
diu vigeant bonae artes: iustitia, aequitas, temperantia,
constantia, pudor suum ius, & pristinam integritatem
retinebunt. Hisce ego de causis mittere ad te De opti-
mo reipubl. statu librum non dubitavi: tum etiam, quod
ita reipubl. praes. ita omnem illius dignitatem, atque
inviolatam libertatem seruas, ut, cum a te discesseri-
mus, pauci e peritissimis, atque haud scio an vnus ali-
quis tibi anteponatur. Ego sane cum haec scriberem, ad
hominem & regendae reipubl. scientissimum, & totius
antiquitatis bellè peritum gnarumque scribere me vi-
debam. Nam quis unquam nauclerus tanta diligentia
& industria nauem a rupibus & scopulis seruauit,
quanta tu monstra ista vitiorum, & portenta imma-
nissima domas, & a republ. propulsas? Itaque hoc meum
institutum non erudicendi causa, sed testificandae vir-
tutis tuae a me susceptum est. Atque haec tua laus est
maior, quod magis illi urbi praes. quae vna in omnibus
terris omnium est mater, & regina urbium. Quid enim
Lutetia clarius, quid illustrius, quid hominum sermo-
nibus, literis, monumentis antiquius? Huic te Rex
optimus & fortissimus cum praefecit, videbat quan-
tum in te esset neruorum, quantum animi, quantum
roboris ad suscipiendas res arduas, ac sustinendas.
Itaque amare tuam virtutem possunt omnes, vincere
nemo. Fac igitur, & nos in eo etiam ad maiora adiu-
ues,

ues, vt nostrum hoc, qualecunque est, quod ad te mit-
timus, leni vultu, & animo, vt soles cetera omnia, ex-
cepisse videre. Vale Cardinalis am-
plissime. Luretia, Calend.
Nouembribus.

De optimo statu

REIPUBLICAE.

PETRVS CASTELLANVS,
EMARVS RANCO-
netus interlocutores.

RANCONETVS.

AGNAM curam, multumque
& vtilem suis hominibus labo-
rem video maiores in eo posu-
isse, vt disquirerent attentius,
quana forma esset optima Rei-
publ. & quis, & vbi esset is sta-
tus, quem nos longè optimum & perfectissimū
cēseremus. Qua de re fateor multos esse libros,
pluribusque & praestantissimis rebus refertos:
sed ita ad extremum pugnant inter se, vt sit dif-
ficile constituere, quanam potissimum sit for-
ma excellentis maxime ciuitatis. Itaque velim
Castellane exponas, quid de eo ipso imprimis
sentias. Ego enim id & cupio non mediocriter:
& te ad huius generis disputationem lubenter
traducere. CAS. Rem quaeris Ranconete
& à me sapius agitatam: & scriptis summorū
hominum, vt dicis, illustratam: quæ quonia dī-
gna est tua prudentia, tuisque auribus, conficia-
mus

mus hanc, si lubet, hodie: cras vel de nostris rebus, vel rursus si videbitur, de publicis sermonē instituemus. RAN. Mihi quidē & vehementer etiam placet. Neque enim sententia solū in senatu Reipubl. prodesse, sed domi etiam rerum optimarum tractatione posteritati consulere debemus. Atq; haud scio, sit ne hoc, quā illud vtilius. Priuatarum enim lucubrationum aliquid etiam ad posteros redundabit. Publicarum verò vis non ferè ad subsequētes transmittitur. Quod etiam si aliquādo fit (sunt enim res iudicatæ hac in parte, quas nos præiudicia appellamus) certius tamen illud enitescit priuatū opus suis temporibus: & posteris clarius lumē atque adiumentum tradit. Quocirca incumbamus in hoc institutū: & huic etiam aliquid temporis atque operæ demus. CAS. De omni Republ. quæ quidem regatur modo, & ratione, quæque formam aliquam habeat, uideo tripliciter posse queri: aut enim Aristocratia est, aut Democratia, aut Monarchia. Quæ nomina à Græcis ducta vim magnam obtinent, & longè latèque patentem, cum Latinis ad id significandum ppria & vsitata desint vocabula. Sed habent suam periphrasim qua excellunt, vt in aliis multis declarandis: Græcorum verò lingua multò & vberior est in hoc genere, & ditior: sed quoniā aliūde mutuari nō possumus, sumamus ab his, quod nobis est idoneū, & necessarium: verbisque eorum vtamur vt propriis & nostris.

nostris. RAN. Rectè ais: neque enim, credo, stomachabitur vetus illa Academia, aut si qua etiam nunc sit, quæ illius dignitatem tueatur, si à suis rebus subsidium petamus, cum præsertim nulla ei à nobis fiat iniuria. CAS. Non arbor id quidem: esset enim iniustum: sed tamen Academiam intuens, aliud quiddā videris velle. Nam & Platonem significare, cuius permulta sunt de hac re memoriæ prodita, & omnes Platonicos, qui postea genus illud sermonis maxime scriptis suis exornarunt, es visus. RAN. Sum conatus sanè illos referre: maximeq; volui principē illū Academiæ, qui vt multa alia egregia, sic hoc quoque quod instituimus, scribendo imprimis enudauit. CAS. Verum Ranconete: sed ille ipse Plato, quem tu modò retulisti, p multa attulit, quæ neq; vtilia essent rebus publicis: & nouitate, atq; asperitate quadā ciues etiā vulnerarent. RAN. Tu ne etiam id ais de Platone, quem omnes summum vnum propè Philosophum dicere audent? CAS. Video quantum huic tribuant alii: & ei permultum ab omnibus tribui debere fateor: sed tamen nuper eum ipsum legens visus sum mihi animaduertere nonnulla, quæ neq; facerent ad eum, quem quærimus, Reipubl. statum: & sæpe etiam immoderatione impunitatis & licentiæ nocerēt. Ait enim ipse in his libris, quos scripsit de Reipubl. debere inter ipsos ciues omnia esse communia, vxores etiam cōmunes. Dissoluere hoc
b quidem

quidem Reipubl. statum est, non firmare. Tolle enim virtutis fontem, cum ipsius præmia auferat. Deinde amorem & charitatē adimit, quæ nulla esse potest sub lato proli & sanguinis cuiusque discrimine. Peius etiam illud superius. Quid enim tam absurdum, quàm permittere cuique ad se attrahere non quantum liceat, sed quatum lubeat: ut homo cupidus neque terminet vllum libidinis aut voracitatis modum: feraturque per omnes partes ut importunissima bellua. Hoc modo ditiores erunt in ciuitate improbi, quàm boni, audaces, quàm mansueti, robusti, quàm imbecilles, ac valetudinarii. Ita dirimatur necesse est humani generis societas, quæ hoc vult, ut cuique pro rata parte, quod sit suum cuiusque referuetur. Atque etiam illa est huius loci offensio vel maxima, quæ nemo esset postea, qui rei quærendæ vacaret: nemo qui diligentiam, qui subtilitatis laudem, qui literas quæret: nemo qui mente aut indagatone veritatis paulò altius suspiceret. Ita confusa & sopita omnis naturæ vis igniculos virtutum & disciplinarum omnium statim amitteret: fieretque ipsa truncus, segne quiddam, deforme, atque inurbanum cõtra quàm à Deo summo illo, & præpotenti satore, atque opifice esset constitutum. Hæc mihi videntur abhorrere ab illo quem volumus atque optamus Reipubl. statu: longèque indigna esse Philosophi grauitate. RAN.

Mihi quoque idem videtur: sed veniamus, si lubet,

bet, ad eam disputationis partem, de qua nunc agitur. CAS. Ego verò ac lubens quidem. Atque ut de ea re quid sentiam, exponam. Ego sic existimo hæc tria, de quibus dixi, propinquitate atque naturâ coniuncta à quibusdã inertia atque inscitia separata fuisse. Nam qui Democratiã probant, degenerat illi planè à sancta & vera politia, ut nihil ab his, quod Reipubl. proficit, afferri possit. Potest enim quicquam esse tam absurdum, quàm ei prouinciam atque imperium committere, qui non tam cõsilio, quàm leuitate atque inertia in rebus diiudicandis delectetur. Non est sapientia in vulgo, non delectus, non discrimen, non grauitas, non temperantia, non præsentium cognitio, subsequenti-um animaduersio, superiorum recordatio, non amicitia, non fides, non humanitas, non ingenium, non literæ, non ea, quæ aut fugiendis malis, aut optandis bonis rebus cernitur, prudètia, non constantia, non metus, non pudor, non animi celsitas, & quasi altitudo quædam, non iudicium, non affabilitas. Multarum vigiliarum hæc sunt: multarum literarum, ut hæc habeamus: & his ad tempus moderatè sapienterque vtamur. Ex quibus ut sit vnum aliquid in vulgo fortasse ne id quidè semper: sed fac esse, num idcirco rectorem, atque vrbium moderatorem constituemus? Mihi quidem non videtur. Alios neros desiderat disciplina Reipubl. alios caussa sciorum, alios imperii magnitudo, alios pacta,

b ii fœdera,

fœdera, conuenta, stipulationes. Quibus rebus si rerum potiretur, & præesse populum, & suam de his explicare sententiam necesse esset. Verū omittamus hunc, qui ad priuatam rem nimis est prudens, ad publicam parum sagax. Satis habeat, si inter suos dominetur: si familiam regat: si in ea se iactet: ut ne aliquando ad hæc diuina, atque in omni genere perfecta misteria aspiret. RAN. Sanè sapienter populo sua imperia, ditionesque perscribis. Neque enim decet, neque vnquam probatum fuit nisi inquinatissimis temporibus, ut singulæ ciuitates, & singula oppida à populis regerentur. Durissimarum calamitatum illæ solent esse causæ, quas nos annuere, non laudare solemus. Regendarum nationū ortus multo est & locupletior, & clarior. Itaque cum huc spectarem, & tecum agere vellem, videbam iam animo, quam præclarum esset id, quod nos quereremus. Sed tu prosequere quod instituisti: & cōfice nobis, si videtur, id munus: neque enim placet iam dicere, si potes: neque enim sum nescius, te id optimè posse, quod vix illi etiam possunt, qui iam multos annos Rempubl. tenuerūt. CAS. Ego illam Democratiæ penitus reicio rationem: est enim inimica veritati: & aternitati, claritatique prouinciæ contraria. Tolerabilior est omnino eorum sententia, qui se Aristocratæ dedunt: eamque admittunt ad ciuitatum gubernacula: qui tamen nec se expediunt, ut debent: neque enatant, dum il-

lam

lam nimis amplexantur. Nam si ita dicerent, plurimum esse in hac ad Reipubl. administrationem, sed ad hanc maiora alia multa, & grauiora adiumenta adhibenda, esset istud quidē aliquid: sed quoniam ita dicunt posse hanc per se nullo aliunde quæsito subsidio Rempubl. tueri, orationem languidam, & molliciei ciuium indulgentem penitus cōtemno. Nos verò quoniam id & rei æquitas, & naturæ vis, & hominum consuetudo postulat, Monarchiæ certè arcem, ac principatum damus: eisque decus hoc, trophæumque inuictissimum tradimus. Vidēs ne ut ille ipse præstantissimus rerum humanarū arbiter, & moderator Deus stellas innumerabiles fecerit cœlo inharerentes, vagas alias, alias fixas: his Lunam adiunxerit, quam multo dimidia parte terræ maiorem ferunt. Deinde Solem sublimem, luminosum, actuosum, cæteris præidentem ac imperantem signis. Sic certè ac multo etiam magis, quoniā illa hominū causæ sunt instituta, vnum aliquem voluit esse hominem magnum, & præstantibus naturæ atq; ingenii bonis, qui cæteris præesset: omnibusq; ex æquo ius, fidem, libertatē redderet: eum quem per appposito nomine Regem appellamus. Est enim sine dubio bonus Rex quasi Sol alter in terris: qui alios errantes certis tamen limitibus continet: alios constantis & graues ad omnem pulchritudinem, vitæque honestatem impellit. Quod nisi ita esset, an approbāte vniuerso ex-

b iii ercitu

ercitu summa & maxima voce ea dixisset Vlyses, quæ sunt apud Homerum, Sit nobis Rex vnus is demum, quem Iuppiter optimus, maximus dederit. Sapientem hunc fingit Homerus: & quidem verè. Ex quo non dubitat Nestor Achillem Dea progenitum pergrauiter reprehendere, quòd is cum Agamemnone Duce, ac principe totius exercitus contendere auderet. Alta res est ipsum nomen principis, fructuosa, ingens, honesta, optata, salutaris, abhorrens ab auribus vulgi, respiciens quàm longissimè, nihil caducum, nihil humile admittens, cónexa cum omni aternitate globorum cœlestium, irrequieta, solers, continua, ampla. Itaque ne hac quidem bestia carere possunt: habent grues suum ducè, habent elephantia, habent leones: sed maiora animalia omitto. Habèt etiam apes. Quid in his regno præclarius? At in hominibus quãtò hoc idem & melius & celsius? vel quia homines soli sunt rationis participes: vel quia illorù caussa omnia à principio diuinitus sunt cõstituta: vel quia hos præesse cæteris animantibus natura voluit. Decet enim profectò eos ipsos, quos plus sapere, quàm alios, quòsque & futura videre, & posse cum aliis communicare arbitramur, ea præstare, eaque concupiscere, quæ constat in cæteris admiranda esse, atque vtilia. Primùm quidem cum Rege viuatur iucundè, temperatè, sobriè, iustè. In illum omnium oculi, vultus, gestus, incessus conuersi. Hunc omnes quasi

quasi numen intuentur, ac suspiciunt. Itaq; etiam mores flebit, mutat, prout vult: nec quicquã ad probitatem ciuium Rege moderato est aut aptius, aut melius. Ex quo præclarè noster Claudianus, Cõponitur orbis Regis ad exemplũ. At ex Græcis Herodot. scriptor sanè bonus primũ olim apud Medos iustitiæ retinendæ causã Reges fuisse institutos dicit. Ego quidè sic sentio, què admodũ in ampla & vasta naui nihil rectè geri, aut cõmodè administrari potest, nisi adsit nauclerus homo gnauus, atque industrius, qui nauem vel contra omnes tẽpestates explicare, ad portũque propellere possit: sic profectò in magna ciuitate, nisi sit princeps, qui fluctuanti, labentique succurrat Reipubl. qui tempestates moderetur, easq; à ciuium capite repellat, à vitia, à fortunis diuellatur necesse est status, formæque ciuitatis: & in luctu, ac mœrore ciuium ruinas ponat suas. Multæ insidia imminèt bonis omnibus, multæ quotidie fraudes, multa exitia, cruciat, tormẽta, minæ: quas euitare nemo possit, nisi improbitas regio nutu fracta contineretur: & suos gladios, funestãsq; faces iniecta repente desperatione, metu, & horrore abiiceret. Non est delinquendi relictus locus: sit vel Clodius licet, tamen punientur illius cædes: & nepharia molitio debitis & cõsentaneis pœnis coërcebitur. Hic mihi multa occurrunt de eodicens, quem nos Regem & verè principem appellamus. Primùm vidès ne vt apud Poetas Phœbus

Phœbus cum cythara, & iaculo fingatur? **RAN.** Video hercle: & sum sæpe admiratus ingenium, & laudavi solertiam eorum hominum, qui fictis adumbratisque rebus, & verbis formã vitæ, præstãtisq; naturæ tam acutè explicarent. **CAS.** Rectè in quã laudas: sunt enim omnes illi singulãri & diuino ingenio viri, qui ficto rerum ordine, & serie mêtes præclaras ad veri intelligentiam exacuunt, neque eas torpescere sinunt, abstrusa atq; expedita simulachra afferendo. Ac cythara quidem Regem comẽ, mansuetum, dulcem significãt: iaculo verò fortem, strenuum, robustum, acrem. Quarum rerũ altera in pace, altera in bello valet. Sed alii alio quodam modo illud interpretantur. Volunt enim cythara significãri non mansuetudinẽ solũ, verum etiam scientiam, rerũmq; plurimarum cognitionem: quæ sunt arma prudentiæ: iaculo autem celeritatem, ferocitatem, agilitatẽ, quæ ad corpus censent pertinere. Mihi quidem vtrum vis siue hoc, siue illud plãcer. Neq; enim differt, siue quis mansuetudinem dicat cythara significãri, siue rerũ potiùs cognitionẽ. Nam et qui mãsuetus est, is, quæ verissimã est cognitio, se ipsum noscit: & qui rerũ cognitione excellit, non potest à mansuetudine longiùs abesse. Natura inter se hæc, & genere copulantur. De iaculo qui aliter, vt ipsi volunt, interpretãtur, non mihi sanè multũ discrepare videntur. Neque enim intelligi robur sine agilitate potest: nec vl-

la sine celeritate acrimonia putanda est. Itaque eandem edunt cantilenam: et si diuersa quidem videri potest mutatis verbis, re tamen & sententia eadem est. **RAN.** Præclarè mihi videris exposuisse, quid habere oporteret eũ, qui princeps esset futurus. Nam & video, & illum scientia rerum plurimarũ debere instructũ esse intelligo. Atque in hoc genere illa quoque huius nostri seculi laudanda est fœlicitas, quod in ipsis Regibus existunt ardores quidam eximii ad omnem cognitionem, rerũque maiorũ, & clariorum scientiam. **CAS.** Sunt ista vera in nostris Regibus: & magnum afferunt incitamentum aliis: & vehementissimè impellunt ad solidam et perfectam doctrinam. Ex quo existit ille cœtus hominum doctissimorum, fœtũsque vberissimus. Quorum vestigia videmus altè infixã, mediisq; impressã orbitis, vt virtutis viã ignorantibus ipsa se Pallas ostendat: totãque offerat, diuinũsque liquores animis infundat mortalium, eosque rursus in se transfundat. **RAN.** Sapienter causam huius literatissimæ multitudinis videris p̄scribere. Sed quale tandẽ est istud, quod dixisti paulò antè, etiã ne Regem Philosophum, etiã ne iuris consultum, etiã mathematicũ esse oportebit? Nam quis ad hæc tot & tanta in tantis imperiũ difficultatibus poterit peruenire? **CAS.** Arguẽt tu quidem illud: sed dicam quod sentio. Regem esse pluribus & maximis artibus instructum equi-

dem gloriosum est, sed non tam necessarium, quod
 ipsis vrbibus salutare: satis est, si vel mediocri
 facultate sit præditus, vt etiam si ea tantum te-
 neat, quæ ad disciplinam Reipubl. & imperii
 dignitatem pertinent, nihil vltra ab eo quæra-
 tur. Non enim in Rege informando, Geome-
 tram nescio quem, neque Astrologum, neque
 Musicum, neque Poëtam perquirimus: sed eum
 virum, qui abundantia ingenii, prudentiæq; co-
 pia ciuium vtilitati, & vniuersæ prouinciæ pos-
 sit consulere. Fateor equidẽ multos pluribus &
 grauisimis artibus fuisse ornatos, multas, ab-
 trusasque naturæ rationes ac vias nosse, vt Dio-
 nem Syracusium, vt Periclem, vt Scipionem, vt
 Maximum: sed illi delectatione magis in iisdẽ
 studiis, quàm quòd ita necesse esse arbitra-
 rentur, ad eum laborem descenderunt. Sed si verũ
 quærimus, non possunt omnes esse Pericles, vt
 fulgurare oratione, vt miscere tonitrua dica-
 tur: ac ne curant quidem. Mihi illa Regis insti-
 tutio videtur & faciliior, et certior, si se ita gerat,
 vt nihil quod ad regnum faciat, ignorare vide-
 atur, vt ne nimis curiosè artes infinitas conqui-
 rat: quibus perdiscendis ingeniosi homines ne
 seipfos quidem ad extremũ seruarunt. RAN.
 Audio quæ dicis, & cõmoda esse arbitror. Sed
 Homerus ille, cui omnes sine cõtrouersia apud
 Græcos primas deferũt, Reges eloquentiæ stu-
 diosos facit: hisq; ex musis vnã adiungit co-
 mitem venerandam: & multis eos artibus in-
 struit.

struit. CAS. Sit sanè hoc apud Homerũ: nõ
 enim ignoro & illud, nec iam quæro quid dicat
 summus poëta, sed quid dicere oporteat eum,
 qui iusti & moderati imperii formã præscribat.
 Quòd si quem etiã delectet illa ipsa eloquentiæ
 vis, facultasque dicendi, quid impediēt, quòd mi-
 nus, vt ille apud eundem Homerum Agamem-
 non, sic hi quoque habeant Nestorem virũ ali-
 quem comptum, maturũque in dicendo: vel
 Vlysem, qui grauitate, & copia orationis cla-
 mores, stupores, admirationes in populo faci-
 at: vel Menelaum, qui sedata quadam facultate,
 leniq; & apto orationis genere animos impel-
 lat, ad seq; alliciat. Nostri verò Reges cùm sint
 literati, habent secum homines eruditissimos,
 & omni copia, & varietate bonarũ artiũ abũ-
 dantes, quibus sulta illorum integritas, & splen-
 didiũs columnas tuetur suas: & ad rerum illu-
 strium cognitionem indies incitatur: & perci-
 pere auet mirabiles naturæ vias, hominũque
 sensus, mores, industrias, inclinationes, naturas
 perquirat, & petit. Quæ cùm sint in nostris (nec
 magis nunc de nostris, quàm de ceteris reliqua-
 rum nationũ Regibus disputo) non hercle vi-
 deo, cur in varias artes animus principis videat-
 ur distrahendus, etiam si Philippus Alexandrũ
 moneret, vt Aristoteli operam studiose naua-
 ret. Hæc, quæ paulò antè commemorauit, dico
 Ranconete laudanda in nostris Regibus, quæ
 omnino maiorũ ætas nunquam, ac ne ipsi qui-
 c ii dem

dem veteres duces etiam Romani tanto studio factitarunt. RAN. Magnum hoc video esse, & quidem etiam tum erat, cum Respubl. à minime stultis, & fortasse eruditis, & sapientibus hominibus regebatur, qui tamen, ut dicis, ppauca fuerunt. Sed quid tadem nonne Regem legibus cōstrictum esse, & his parere, & eas colere inuiolatè oportebit? Nam hæc tria hominibus video ad vitam necessaria, principem, iustitiam, legem: cum quidem princeps Dei sit simulachrum: iustitia verò finis legis: lex autem ipsius opus principis. CAS. Nouum id quidem est: & maiorum institutis contrarium, qui ipsum Regem caput legum, & quendam quasi Minoem esse voluerūt. Sed ut eum cogi legum seueritate noluerunt, ita æquisimum duxerūt, & dignum regio diademate facilem præbere se in seruandis colendisque legibus. RANCO. Quis igitur principi imperabit? CAS. Certè lex omnium regina mortalium, & immortalium, ut ait Pindarus: non ista quædè lex, quæ libris, aut lignis est scripta tabulis: sed viuæ illi insita ratio, quæ dies, noctesque adest: ad monetque, nihil turpe, nihil languidum, nihil contra ius audendum, contra leges, contra religionem, contra fidem. Perfarū est ille mos valde laudandus, apud quos non nemo ad primam lucem Regi insufurrat in aurem, ut ea curet, quæ illum curare voluit Meformasdes. Hoc enim Dæmonio illi, à quo pēdebāt, erat nomē. Regem alii fuisse aiunt. At

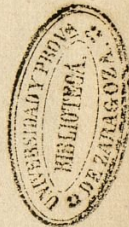
erudi-

erudito, prudentique principi intus in animo adest, qui semper idem dicit, & iubeat: nec sinat desciscere à sese: nec in spurcissimum voluptatis regnum ingredi, ut his rebus sit superior: sed amplecti constantiam, & cum ea omnia ciuitatis munia obire: quarum laudum propria est, et consentanea Regibus victoria. Itaque qui hoc in regis laudibus ponūt, scitè canere, comessari, deliciis diffluere, mollem, dignamque spadone vitam agere, parum mihi videntur, quid imperii dignitas postulet, attendere. Obiurgauit Philippus Alexandrum, quòd molliter caneret. Quid ni obiurgaret? Est enim Regū laus non cytharœdum conclusa umbraculis, sed Phœbi contenta pauimentis. Est illa præclara Agefilai sententia, Regem debere non luxu, neque intemperantia aliis, sed consilio, & cōstantia, & omni genere virtutis præstare. Sunt profectò quædā laudes verè regiae: quas non fortuna, neque fortunæ comites deliciae, sed sola virtus affert. Itaque suo iure appellat Homerus Reges Deorum discipulos, in quibus inest ratio, quam verè possumus vitæ duces appellare, in quibus consilium, grauitas, temperantia, cōstantia, fides: quibus nihil potest cogitari diuinius, ne aër quidè, aut sol, aut astrorum cursus, & signorum omnium vis, & forma. Male Aeschines & Polycrates, qui cum essent miseri ad Philippum legati, eum laudabant, quòd & formosus esset, & facundus, & ad bibendum strenuus. Quanto Demosthe-

c. iiii. nes.

nes melius, qui illos audiens primum quidem
foeminarum esse dixit. secundum sophistarum,
tertium spongiarum. Quod si, quid maximè
Regem deceat, querimus: hoc illud est regium,
mansuetè audire omnes: neminem nullo neque
superbo dicto lædere, nec facto: sedare discor-
dias, virtutibus sua pramia reddere, vitia puni-
re, laudare fortes, tumidos deprimere: in omni
re constantiam & gravitatem seruare, non vt
multi, qui diripiendis fortunis, & trucidandis
per fraudem ciuibus gloriã & potentiã quæsi-
erunt. RAN. Discrimen mihi tu Tyranni &
Regis videris afferre. Nam & multavideo apud
Platonem de tyrannide: & ipse ille Aristoteles,
qui hæc politica maximè illustravit, grauissimè
huius ferocitatem insectatur. Plura etiam scri-
psit Xenophon. Quod si verum fatendum est,
viuit Tyrannus perpetuo in metu: semper an-
xius, semper sollicitus, nullis solidis glorię & vi-
tæ bonis fruens: nullam sentiens suauitatē opta-
tæ libertatis: nullas legitimas nuptias, nullū fœ-
dus, nullum sanctum facinus admittens: inimi-
cus oculi, crudelitatis amicus: nunquam non pa-
ratus ad fraudem: omni libidine, diritate, & fe-
ritate æstuans: si probarit, conuiuendum est: si
succenscat, abeundum: si somniet, moriendum.
Huic tu homini si stimulos ad virtutem con-
eris admouere, nã tu paulò eris scelicior, quàm
Pythò, quàm Dion, quàm Xeno Eleates, quàm
multi alii, quos enumerare permagnum est, qui

in delenda tyrannide occupati, dum suos ciues
tueri volūt, ne sibi quidē incolumē vitã retine-
runt. CAS. Dicis tu sanè verè, & sapienter.
Nam vt ceteris rebus sint dispaes, vna certè iu-
stitia dissimillimi sūt inter se, & maxie dissimili-
tati: cum ille sincerus moderator, & verus princeps
nihil contra ius agat, nihil contra integritatem,
contra morem, institutumq; maiorum: ille autè
immanis, & turbulentus patriæ trucidator om-
nia atrocitate, & sæuitia cõpleat: qui nullas nisi
sanguine fuso gaudet habere vias, vt de Cæsare
accepimus. Sed perge vt cõpisti: & exolve no-
bis hoc munus. Ego enim lubèter in hac dispu-
tatione verfor: & delector ipsa cõmemoratio-
ne virtutum, quæ sunt eius viri propriæ, quem
nos Principem, & totius prouinciæ rectorem
facimus. De quibus quanquàm & legi ipse, &
accepi ab aliis persæpe, me tamen tua & autho-
ritas, & ingenii doctrinæque magnitudo, addo
etiam familiaritatem, quam mihi tecum esse vo-
luisti, his de rebus audientem incredibili quadã
perfundit voluptate. CAS. Vt igitur ad in-
stitutum redeam: non est paruum illud nomē,
& insigne regium: non minutis aut angustis cõ-
clusum finibus: sed vagatur, longèque extendi-
tur, multo, magnòque comitatu, magna laude
virtutum, artium, doctrinarum, institutionum,
sanctionum omnium: incedēs decorè, non im-
pudenter irruens, consolans leniter, subleuans,
multa de suo liberaliter impertiēs: multis con-
fulens.

fulens honesta, & liberali custodia. Huic non parere nephas, & flagitiosum putandum est. Quod qua in vrbe fit, in eam frequētes clades, maxima & durissima disidia ingruunt. Ac sapientes quidem qui septem fuisse in Græcia prohibentur, multa de principe & Rege memoriæ prodiderunt: ex quibus Thales Milesius, quem primum ferunt eclypsum solis prædixisse, Regem tum demum fore censebat foelicem, si senex in lectulo moreretur. RAN. Magnum quiddam vidit hic sapiens, vt iisdem oculis extremum illud, quibus & eclypsim, aspexisse videatur. Nam qui in imperio ad extremum vsq; ætatis tempus permanerit, hic nulla sua perfidia, virtute tantum duce videtur eo peruenisse. Pauci Tyranni senectutis canos aspiciunt: proborum Regum, modestorum ætates sunt longissimæ. At Cleobolus nihil illū vult proximis credere: nihil admirari eorum orationem, nihil moueri. CAS. Imò cedit interdum, si res, æquitāsque postulet. Quanquam loquimur de eo iam, qui non capi leuiter possit, ppter ignorantiam, sed qui rerū vsu & experientia singulorū vultus, cogitationes, voces, consilia, studia perspecta habeat, vt ne externorum quidē cultum, consuetudinēque ignoret. His rebus, rationibusque excellentē stare media in arce grauius posse fatendum est examinantem pondera rerum, verborūque proximorum, quibus non quantum volet, sed quantum deceat, tribu-

at.

at. Verū vt sapientes omittamus: Homerus, cuius poësis sapientiam quandam reconditam atque intimam continet, duo illa, vt scis, in Rege posuit, vt & egregius dux esset, & fortis in agmine. Quod carmen summus ille & fortissimus imperator Alexander in ore semper habebat: sed Græcè referam illud: est enim & rebus, & verbis suauissimum.

Ἀμφότερον, βασιλίδος τ' ἀγαθὸς ἡγετὸς τ' ἀίχμητός.

Idem Agamemnonem ποσειδά λαδρῖ appellat, tantum vult prudentia, & sapientia esse superiorem. Quod nisi ita esset, nunquam illa legeretur à nobis tanta approbatione.

Hæ tibi erunt artes, bellisq; imponere finem: Parcere subiectis, & debellare superbos.

RAN. Sunt veræ illæ artes Regum, quarum fructus manat ex ipsa stirpe fortitudinis, quæ non minùs seruandis victis, quàm domadis hostibus cernitur. Sed iam de Rege satis multa: in quibus etiam eò sui prolixior, quò magis rei totius amplitudinem, & splendorem admirarer. Sed vt eò se referat, vnde digressa est, oratio: ex tribus illis, quæ sunt à me proposita, intelligendum est conflare, & confici eum, quem quarimus, Reipubl statum: neq; ea separari vilo modo posse. Quod qui faciunt, rem perniciosissimam in Reipublicam introducunt, seditionē, & discordiam. Hoc copiose à Platone differitur in quadam ad Dionis amicos & propinquos epistola: in qua eam Reipubl. formam probat,

d qua

quæ sit Lacedæmonia similis, in qua & opti-
mates sunt, & regia potestas, & populare non-
nihil. Sed quanquam satis ad id, quod volumus,
dictum videatur, lubet iam nonnulla afferre, quæ
sunt quasi membra Reipubl. Nam fundamen-
ta diximus: quæ si erunt firma, omnis hæc reli-
quarum rerû vis, & materia adhærescet: & na-
tura duce ad summum perducetur. Quare his
de rebus breuiter tantum, quâtum satis erit, di-
cemus. In primis in ea ciuitate, de qua loquimur,
leges dominari oportet: quas non dubitè equi-
dem cæterorum omnium reginas quasdam, &
quasi principes appellare. Nam si cætera adsint,
hæ autem desint, nihil magnum efficiet ciui-
tas, quod aut probare, aut admirari possimus. In
his est illud, quod quærimus, optimæ Reipubl.
seminarium: quod virtute satum ramos effert
altiùs, & cœlum contingit: nec nubibus cedit,
quæ glaciem componentes non illius nitore of-
ficiunt, sed sibi subitas ruinas struunt. RAN.
Est verè sanctum & religiosum nomen illud le-
gum, quod barbari, & sceleratissimi homines
perhorrescunt. Sed video multas aut consilio
principum abrogatas, aut vetustate extinctas, et
planè desitas leges seruari: quas non dicam non
didicisse esse melius: sed certè ab vniuerso cæ-
terarum corpore seiunxisse, non infrugiferum
videretur. Ingeniosus procedit adolescens: Pi-
ctauium primò se confert discèdi causa: dein-
de Tolosam: miratur infinitam copiam istarum
rerum:

rerum: audit attentè: quid tum? si hæc turba, et
legum dissentiens multitudo ad certam pauci-
tatem vocaretur, nonne facilius esset ei vel breui
tempore totas Reipubl. administrandæ partes
animo intueri, & continere? Video quid dictu-
rus sis: clamabis hoc non esse tolerandum: ni-
misque absurdum esse, si etiam Reipubl. defen-
sores ad diuellendum hoc tam sanctum corpus
suam authoritatem accommodent. Appellet
sanè quisque, vt volet: tamen ego nunquã hanc
magis diuulsionem, quàm compactionem no-
minabo. Nam qui ex his, quæ sunt optima, ea,
quæ sunt superuacanea, aut certè non necessaria
seiuungit, is non diserpere ea à sese, sed inter se
componere, magisque consociare est putandus.
CAS. Videris metuere, ne te iuris inimicum
putem: cuius tu semper fuisti oppugnator acer-
rimus: veruntamen quid opus erat tam sedula
attestatione: amo enim, & amaui semper perspi-
cuitatem artis, studium, laborem etiam in iure
discendo: & quòd me in hac parte iuuas, faudo.
Sed quid illa ipsa, quæ tu seiuungi censeres oportere,
ablegabuntur in insulas? & tanquam ad
metallum condemnabuntur, vt perpetuo exilio
multentur? nam quid meruere innocentissi-
mæ sanctiones? nisi etiam quòd Rempubl. iu-
uerint, criminis loco verti debeat. RANC.
Minimè: sed asseruabuntur in bibliothecis: tan-
tum vt separentur ab vfitatis: eas, cum volet,
quisque leget, vel vt maiorum prudentiam co-
d ii gnoscat,

gnoscat, quæ ipsa nos per se nulla etiam quæ sita
utilitate mirificè delectat: vel vt eorum vitam,
moresque intueatur: siue etiã vt eas referuamus
ad ea tempora, quibus Respubl. possit vti. Sunt
enim, vt scis, conuersiones Rerumpubl. Et quæ-
admodum ætas alia oritur ex alia, sic noui ma-
gistratus nouam quotidie rationem afferunt le-
gum, aut etiam veteres excitant. CAS. Mi-
hi sanè in hoc, quod dicis, intuenti, parum ido-
nea hæc tua sententia, nõ nihil etiam pniciosa vi-
detur. Multæ enim sunt apud multas nationes
leges, atque constitutiones, quæ aut vsurpantur
à paucis, aut tractantur à paucioribus, aut etiam
in totum iacent. Itaque vt hæc tua secretio non-
nullis aliquid utilitatis afferret, aliis fortasse no-
ceret multò magis. RAN. Rectè dicis. Nam
& hoc opus est regiũ: & segregare ista non sine
magno multarum ciuitatum damno, atque in-
commodo quisquam possit: sed quoniam ea de
re multi sermonem & sæpe, & diligenter insti-
tuunt, & de ea etiam verbosius disputant, hoc
genus afferre volui, vt de eò, quid sentires, po-
tissimum cognoscerem. CAS. Nihil est ne-
cesse studium illud quod habes, curamq; ad ve-
ri inquisitionem pluribus referre. Noui enim
ipse: & p̄pexi lubèter maximis & præclarissi-
mis in rebus. Sed ne quis miretur me, cum an-
teà fundamenta optima, & florentissimæ Rei-
publ. posuerim, nunc ita de legibus disputare, vt
eas Reipubl. seminarium & esse, & haberi ve-
lim.

lim. Ego illas ita Reipubl. vtilis, & fructuosas
videbam, vt si quis in earum commemoratio-
ne restrictus esset, is esset ex his, qui nomen le-
gum quod, & quantum esset, ne suspicari quidẽ
vnquam potuissent. Verum vt à me acutulos
istos disputatores æquos placatõsque dimittam:
is que locus aliquando concludatur, scribit Pla-
to ad Laodamatem: & scribit iam senex: à quo
cum esset rogatus, vt aut se eò cõferret commu-
nicandi causa de summis rebus, aut ipse suum
de optimo statu ciuitatis referret iudicium, hu-
ic se ille excusat, quò minus iret propter atate:
apertè tamẽ significat leges sine magistratibus
nihil posse: magistratus sine legibus multũ pos-
se. Itaque hoc à me legum tributum est dignita-
ti, quæ sunt quasi mutus magistratus: ille verò
magistratus, cuius sententia, & consilio maxi-
mæ res in Reipubl. geruntur, viuua lex est quæ-
dam: cum ipsa lex aliud nihil sit, quàm hominis
celsi, prudentisquæ ratio, & mens, & sapientia,
diuinis formata & aucta ignibus. Illa verò mi-
rabiliter Rempubl. iuuant, neque solum sunt v-
tilia, verum etiam necessaria, artes, exercitatio-
nèsque rei militaris, vt si quando dimicandum
cum hostibus sit, quod p̄sæpe euenit, Respub.
habeat suos propugnatores, & tutores, quorum
laboribus, atque scientia suarum rerum integrà
libertatem retineat. Hæc in omni libero popu-
lo, maximèque potentibus ac bene institutis ci-
uitatibus semper dominata sunt. Populus quidẽ
d iii Atheni-

Atheniensis xi. talenta quotānis erogabat, vt si ita res ferret, equites cōtinuō paratos haberet. Huius generis exercitia sunt illa: iaculū q̄ longissimē torquere: super equum aptissimē inflire: nunc simulachra belli mouēdo in hanc partem flectere, atque illam: nunc hostes prosequi longiūs: nunc se recipere: nunc in orbē gyrūmque vertere: tum lucta, & cursu certare, arcum tendere, natare etiam, & cōtra rapacissimas vndas niti, flumēque vastum superare: deinde lapidem, saxūmque ingens voluere: ac cestum iacere quā altissimē: & in ipso iactu vocem sonoram, qua saepe grauius, quā ipso ictu vulneratur hostis, emittere: tum ferro aduersarios ferire, plagāque inferre. Nec minus illud conducere putandum est, cū habueris idoneos, & expeditos milites, curare, vt duces viri peramantes Reipubl. & fortes suppetant. Nam hoc sine illo summum saepe fuit, illud sine hoc nunquam admodū profuit. Quocirca quō vtilior, eō maior habenda est cura ducum bonorū, & fortium, quā iuuentutis exercendē: multoque accuratius his dāda sunt praecepta de omni re militari: quomodō acies instruat, vt quadrata nunc sit phalanx, vt transuersa, vt dupliciter in latus ducta, vt anceps, vt incurua, de numero & modo exercitus: de castrametandi ratione: de hostibus in acie turbandis, de circunueniendis, de eorum consiliis explorandis, de nostris occultandis, de infidiis collocandis, de

sedandis

sedandis seditionibus, de loco ad pugnam idoneo: de tempore: de fame, ab his qui obsidentur, ppulsanda: de fossis, de aggeribus, de pluteis, de vineis, de arietibus, deq; omnibus tormētis, quibus aut ppugnari ciuitas, aut si res petat, oppugnari possit: de cuniculis ad muros subterfendos: de hostibus, ne clam murum ascendāt, submouendis: rursus de his, si in urbem irruerint, exturbandis: de superandis maioribus fluiuis, de stagnis, de montibus, de locis praeruptis, & praefractis. Hae magnam curam, exercitacionemque desiderant: neque enim leuis est ars virtutis bellicae, qua nihil Reipubl. potest esse vtilius. Itaque instruendi sunt hi, quibus exercitus committatur, his rebus, quae sunt propriae belli gerendi: hisq; doctissimi auctores, qui de his scripserunt, accuratē legendi. Quamquā animus acer, ac promptus inuictos duces efficit, tamen si erit idem ille harum rerum scientia munitus, & certius feretur ad pericula: & dimicabit pro suis paratius. Ac multi quidem fuerunt, qui hunc quem dico, Reipubl. statum exprimerent: qui verō copiosē etiam illud ad virtutem militarem in eodem labore ac studio psequerentur, pauci. Nam & Xenophon iusti & legitimi imperii formam praescribens, non eam, de qua loquimur, ciuitatem rebus idoneis armavit, sed magis imperatoris munus exposuit: vt in Cyro ornando non tam quietem optarit rebus publicis, quā bellicam gloriam explicarit. Nisi forte

fortè potest videri liber is de Republ. Lacedæmoniorum in hoc numero reponendus, qui etiã si fundamenta illa, de quibus dixi, optimæ Reipubl. habeat, multa tamen sunt addita præter ea, quæ parum idonea videantur: quæ nunc temporis causa omitto: multa etiã prætermiffa, quæ si addita fuiffent, concinnior status ille ciuitatis & quasi auctior fuiffet. Sed habenda fuit ratio Reipubl., quam sibi proposuerat, & quam ornare studebat. Plato verò vtrumque persecutus & bellicam exposuit virtutem, sed paucis: & hæc, quæ agimus, de optimo statu Reipubl. copiosè explicauit. Hunc secutus Aristoteles, haud scio an vberius, illud quidem certè ad rerum humanarum vsum, consuetudinè que accommodatiùs totam istam partem beatissimè ciuitatis expoliuit: & illam superiorem de fortitudine, & virtute militari pluribus locis perstrinxit. Plutharchus minùs ille quidem vtroque de his & scripsit, & disseruit: sed fuit in eo genere vt videmus, satis abūdans. Licet idem de multis dicere. Quod tamen non eò valet, vt eò minùs operæ, ac temporis illis de re militari præceptis, quod paulò antè monebam, dādum putem: sed vt existimemus, si his rebus ornati atque instructi esse velimus, nobis adeundos esse eos, qui de his separatim ac subtiliter scripserūt: vt Vegetium, vt Aelianum, vt Frontinum, multosque alios, qui de omni disciplina, virtutè que bellica nihil ferè cum negligeret, incredibilem quandam

quandam rerum omnium varietatem, & copiam ad bellū suscipiendum, & conficiendum suis libris prodiderunt. Illud non necesse est monere, est enim in promptu, vt ne qui grassatores priuatim, publicèue sint: ne quis pudicitia, aut matronarum, aut virginum attentator, ne obsessor viarum, ne apertè periurus, aut nepharius quispiam sit. Hæc sunt omnia animaduersionis mediocris, vtilitatis autè vel maximæ. Atq; hæc diligentius curanda, quàm alia, quæ maiore tamen studio curari & augeri videmus: ædificia dico, porticus, theatra, mœnia, turres, cæteraque eius generis. In quibus vt sit aliquid ad vrbs commendationem, ad virtutè certè quid ista afferre possint, non video: quæ tamen ipsa non sunt negligenda. Itaque neque viarum dilatio, & apertus, ac patentes aditus ad singulas domos, & vicus sunt posthabendi: in his enim omnibus & decor est seruandus, & elegantia, & mundicies quædam: quanquàm in his, vt dixi, parū admodū est ad ciuitatis foelicitatè: sed quoniã his vulgo videmur meliores, concedamus illa quoque: sed ita vt fortius & diligentius virtutum fundamenta, quam ædium iaciamus: quæ si erunt probè stabilita, in maxima morū honestate non magnoperè tectorum aduentitiam, vel etiam domesticam venustatem flagitabimus. Præclaræ verò diuitiæ, quæ sunt apud Platonem, vt ciues magis virtutibus, quam opibus sint diuites. Nã qua in vrbe opes quæruntur, pecuniæ vndique

eoaceruantur, in ea fit plærunque, vt & despiciantur boni, & omnis legum, iurisque authoritas demergatur. Nec tamen opificia tollo: nec mercaturam infector. Nam & illud intelligo, posse opificium tuentem, & facultates augentem famæ, existimationisque consulere: sed in magna contentione opum difficilis est ad beatissimum Reipubl. statum progressio. Socrates quidem apud Platonem neque nimias angustias, neque profundas opes probat, quòd alterum furta, rapinas, alterum seditiones, & discordias pariat. Minuenda etiam eorum opinio, qui ad hanc beatitatem Reipubl. vrbis magnitudinem facere dicunt: qui locus ab Aristotele tractatus vberimè est. Par erat potius dicere magnâ, quia iusta: quàm iustam, quia magna. Illud verò non in scite dicitur, ciuitatem fortunatam haud procul à mari esse debere. Qua in sententia est Plato, & ille ipse Philosophorum princeps Aristoteles, qui tamen in eo non mihi videtur omnia vidisse. Nam vt rerum transuectio, & comparatio omnium per mare sit futura facilior, ingenia certè magis hebescere maritimis in locis, & obtundi animos, & præscindi subtilitates necesse est. Nūquam ferè asperis in locis ingenii perspicacitas nasci est visa: nunquam adolescere semen opimum naturæ: ita cum hoc dicunt, excludunt quodammodo illud, quod maximè beatam facit ciuitatem, vt & ciues prudentes sint, & valeant mentis acie, qua tanquam in speculo

possint

possint futuras res videre, bonas deligere, fugere contrarias, & ita prospicere in posterum, vt ne qua Reipubl. pars indotata, & priuata laude sua sit. Quòd si ne hoc quidem adiumento carere ciuitas possit, fluuios nauigabiles malim, quàm illud mare scopulosum, & latum. Non tam copiosè fortasse trāsuehetur: verum tantum, quantum erit ad virtutis propagatione satis. Nam ipsum illud cõportari in ciuitate ex animi sententia, & quantum quisque velit, non placet. Habet enim ea res labem, qua nulla tetrior Reipubl. nulla detestabilior, nulla turpior inueniri potest: auitiâ primò, deinde seditiones, concertationesque ciuiles, cum quibus florere Respubl. nullo pacto potest: satis est, vt ne qua re egeat: nullum necessarium requirat adiumentum: vtque integras potius opes, quàm superuacaneas habeat: illa mihi præcipuè pars curanda, quæ ad virtutem est: neque est verèdum, ne, quem admodum de opibus Platonicis paulò antè dixi, sic hæc nimis exuberet: quæ quòd erit maior, eò se altius profert, & ad hominum sermonem tradet certius. Danda etiâ opera est, vt in ciuitate sint viri docti, qui iuuentutem ad omne officii, & doctrine genus erudiant: quorum labores, vt publicè honestis, & priuatim vtilibus stipendiis, & honoribus compensentur, erit prudentiæ magistratum, & Reipubl. moderatorum multò antè prouidere. Hic fons est, hoc principium totius consilii in Reipubl. cum adollescentes ingeniosi, &

e ii optima

optima præditi natura optimis adiuti præsidii paulatim ad has rerum, & doctrinarum sedes, & domicilia perueniunt, sine quibus Respubl. administrari nullo pacto potest. Hoc laudis genere nostra hæc virbana Lutetia Athenas etiam prouocare audet & traſtatione artium, & ingeniorum magnitudine, & doctorum multitudine, copiâque, & abundantia earum rerum quibus ista bene discendi, & rectè instituendi facultas continetur: vt etiam ex hac, quod ad vniuersâ Gallię vtilitatem redundet, habeamus.

RAN. Scio quam dicas vtilitatem: & nos fanè Francisco Regi optimo, & fortissimo, cùm cætera omnia, quæ sunt maxima, tum hoc non mediocre beneficium debemus, q̄ is iacentem iam multis annis, vel seculis potiùs, omnè politam atque elegantem sapientiam multis à se decretis honoribus, et muneribus excitauit: & nouo quodam modo auxit. Hoc illud est Regem agere: non (vt iam de multis accepimus) telum triste, & mortiferum in musarum domos conuicere: ex quo intelligimus necessitate eum ad bellum cogi, non voluntate: cùm illa semper potiora duxerit, quæ ad ocium, & quietem pertinent. CAS. Probè fanè dicis: & nos sæpe p̄speximus, cùm illi effemus ad latus (sum enim vt scis, quotidie) quanta summi & viri & Regis ad literas esset inflàmatio. Sed de eo omnes loquentur historiæ: & coelo addere certabūt. Decet enim profectò eam ipsam ingenii vim, quæ

in ornâdis summorū hominū rebus gestis elaborat, in eo elucere maximè, qui illas ingenii, & doctrine partes semp tutatus fortissimè est, semperq; egit lubèter. Hoc & nos agemus, q̄ diu licebit: & alios ad faciendū hortabimur: ita de me est meritus Princeps excellēs: neq; de me solū, sed vniuersa puincia. Sit igitur hic iam finis, vt cùm magistratuū fuerit æqua distributio, vnus Rex, qui dominetur: ciues qui obtempent, neq; quicq̄ earū rerū desit, quæ ad vitæ cultū faciūt: tū habeatur ille Reipubl. status, què nos beatissimū atq; optimū appellamus: neq; valde sollicitè cōsectemur omnium opiniões, qui de hoc genere disputarūt: q̄ et multę sunt, & p̄pter cognitionē etiā illustres: sed cū id natura primū duce, deinde expiētia tot exactis seculis multò meliùs, q̄ illi ipsi veteres p̄spiciamus, nihil indagemus ampli⁹, q̄ qd̄ re oīno p̄specta, & sepiùs agitata huic nostro instituto cōuenire videatur. Fateor. n. & Platonē diuinū quendā hominē, in quibus differuit, & scripsit, fuisse: & ipsū Aristotelē incredibili vi quadā ingenii ceteros faciliè surpassasse: sed cū vterq; siue iudicio, siue q̄ ita placeret, siue alia quavis causâ ab eius Reipub. administratione abhorruerit, de qua tā multa scriptis suis posteritati tradiderūt, admiremur poti⁹ illorū artis magnitudinē in scribēdo, q̄ vt eos in omnib⁹ sequēdos arbitremur. Plura fortasse de his dicēda fuerunt: sed ad id, qd̄ agimus, id erit satis. Nunc quoniā id tēporis est, & nostræ res

e iii nobis

nobis, occupationésq; sunt curandæ (nam infinitatem quãdam earum vides) finem disputandi faciemus. Aliàs, si erit ocium, non nihil iisdẽ de rebus inter nos agemus, vt quæ à multis desiderari possent leuia, & tenuiora ciuitatis subsidia adiungantur: & quoniam res est præclara, & digna hoc nostro sermone, & dif-

putatione, nihil quod ad beatę

& laudabilis ciuitatis

formam faciat, à

nobis præ-

termis-

sum videatur.

FINIS.

Gul. Langei Comi-

TIS AC LEGATI REGII
DEPLORATIO.

O Patriæ tristem casum, duramque ruinam.
Perdidit illa ducẽ magnũ, fortẽq; Camillũ.
Perdidit & bello claros, validosque lacertos.
Proh dolor: ingentum deductus stirpe virorum
Ipse suas vires, dextræq; haud debile robur
Amisit fato Langeus nobilis heros.
Fama tamen viuunt, spirantque trophæis
Iuncta suis monimẽta viri: nec longior ætas
Vlla teret: maiora omni sed tempore surgent.
Hic tibi præsentis fructus, dum vita maneret,
Perfoluit, populosq; tuos ô Gallia fulsit
Magnanimus: quin ipse etiã nunc ordine lógo
Tutatur: rebúsque tuis fert gratus honorem.
Namq; hic bellipotês, clipeoq; insignis eburno,
Prælia miscebat longè, turmasque ciebat,
Non mortis telisque memor: dum patria vires
Seruaret solitas, regno & floreret auito.
Idem etiam inuictus clarorum facta dierum
Nocte reponebat chartis, sapiensque locabat.
Queis sua posteritas animos æquaret olympo.
Ille duas artes, duo Phœbi maxima dona.
Excoluit: iaculúq; manu, plectrumque sonabat.
Alter erat Cæsar, nec tantum corpore forti,
Ast animo mage pugnabat: curaque virili

e iiii

Gallorum.

Gallorum totam decorabat pectine gentem.
 Tantum illi Charites, tantum cōcessit Apollo.
 Et dedit esse virum, famamq; tenere perennē.
 Ille homines doctos præclaro immēsus amore
 Muneribus lætis, magnisq; insignibus omnes
 Ornabat placidus: tua Bellai inclyte spectans
 Ora, animūmq; altum: quo tu prædiuite cultus
 Cardenalitium gestas ex ordine culmen,
 Nec minus æthereum spirabat pectore nectar,
 Afflictis dum solamen, virisq; secundas
 Porrigere, & certam gaudet conferre salutem.
 Occidit ille pius fletu comitante bonorum.
 Occidit: & magna Christum ter voce vocauit.
 Hoc casu concussa vrbes: hoc maximus orbis
 Terrarum ingemuit, rupitque à cardine postes.
 Nam quis ad egregiā laudem, nomēq; decūsq;
 Nō gemere, & lachrymis possit cohibere dolo-
 Certē ipsi (si quid diuinæ stirpis in ora (rem?
 Terrena est, nec adhuc penitus mortalia liquit
 Pectora) mēs hominū vigilabit, gratāq; multas
 Ad tumultū laurus, & ferta virentia sparget.
 Illa aderit memor: actutum nunc spargite musæ
 Lilia: & hæc vestro iam sit data cura parenti,
 Verus honos: non ille hederas, non ista recusat
 Præmia diis genitus magnis, cœlōque potēte.
 Iamq; fauete omnes, & cantus soluite plectris,
 Hoc aded, & maiora etiam petit integer ordo
 Gestarum iuueni rerū: micat arduus ille.
 Atq; viri factis sese sublimibus infert. (ctor
 Quid statis? non tarda olim se ad munera du-
 Egit:

Egit: cūm vestris aris, patriq; saluti
 Succurrit, dextra referens pulcherrima dona,
 Quæ victor tenuit medios dum pterit hostes,
 Atq; manu magna labentes suscitāt oras.
 Ille Deus summi moderator, & arbiter orbis
 Nutu quo elisiū, facilēsq; parauerat hortos,
 Hunc dedit & terris: posslet qui vincere sæuos
 Fortis in arce hostes: seu terra, siue profundo
 Tentandus Mauors, rostrisq; agitanda pcella.
 Hūc quoq; & eximiū lingua, numerisq; sonorū
 Fecerat: externas queis sæpe exterruit vrbes.
 Compulit & dulcem bellis præponere pacem.
 Sic igitur musæ facietis: debitāque ipsi
 Pignora, & extremo cineri sua sacra feretis.

FINIS.

AD RENATVM BELLAIVM
Cænomanēsem Episcopū eiusdē carmen.

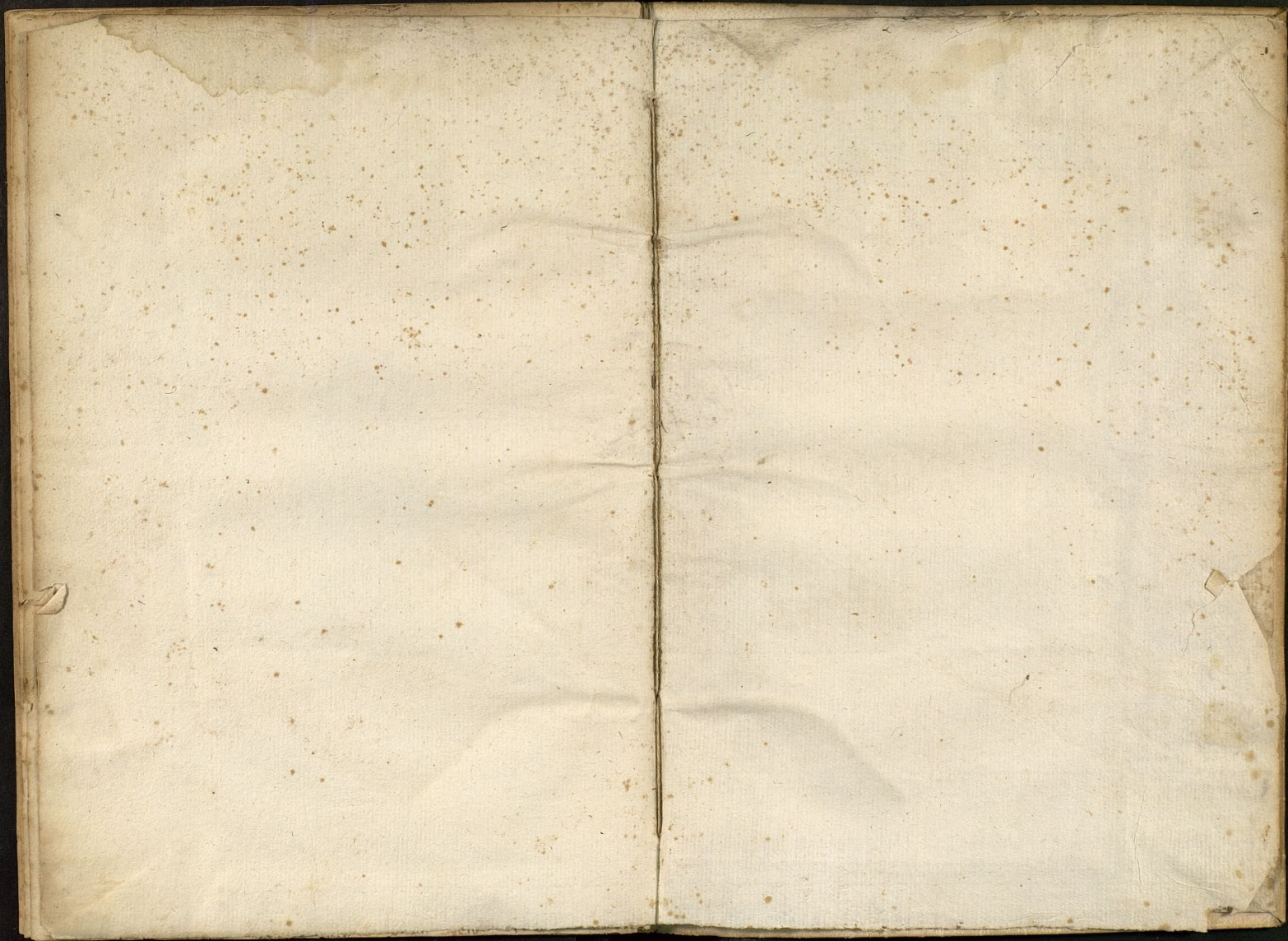
Dum cano magnanīmi nīmiū tibi tristia fata
Langei, vincor nomine & ipse tuo.
Tu frater: tibi perpetuo deuinctus amore
Credebat curas, consiliūque sagax.
Debita sunt illi, sunt & tibi debita laudum
Præmia: magnificis surgit vterque bonis.
Vno te vicit, quod te prius æthera vifit.
Non poteras iuuenis tam citò velle mori.

IOANNIS GELIDAE DE
eiusdem Langei morte carmen.

Non poscunt tristem Langei funera luctum,
Cuius triste nihil vita peracta tulit.
Hinc abeat lachrymæ, periturâq; nomina que-
Hic mors cū vita est cōcelebrâda pari. (rât.
Quid ni? Mars pugnax, Hermes faciūd', Vlysses
Prudens, Langeus teste vel hoste fuit.
At fraus, his caruisse bonis? solatia restant.
En verè claro nomine frater adest.

PETRI GALLANDII DE
eiusdem morte carmen:

Flent Epaminondâ Thebæ: pompâq; necatum
Magnifici exornant funeris Hippoclidem.
Thesea Cecropidē fortē, rigidūmq; Solonem,
Et dubiâ laurum qui Salamine refert.
Publicolas, & cū Fabiis Roma alma Camillos,
Spartâq; quæ celebrat funere Thermopylas.
Langius en fato Gallis præreptus acerbo est,
Vnica nobilium spesq; decusque virum.
Langius ob patriam iustis fortissimus armis,
Sacrificum exuperans religione Numam.
Langius in Gallis obseruantissimus æqui,
Munifica spargens munera larga manu.
Langius Aonidū robusta columna sororum,
Quem coluit Charitum semper amica trias.
Mille hoies, nō vnū hominē fera pareā necasti,
Gallia non largis fletibus ora rigas?
In fontes abeat oculi: ruat imber aquarum
In lachymas: omnis linquat & ossa liquor.
Ad cerebrum sanguis, bilisq; ferantur: & illinc
Phlegma vehant madidis flebile luminibus.

H

Estan.

Núm.º